

Ірина Величко – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Вікторія Петрук**

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

Аналіз становища людей похилого віку показує, що вони є найбільш соціально вразливою групою населення і потребують особливої уваги з боку держави. В результаті соціальних реформ, що проводяться в нашій країні, питання соціального захисту людей похилого віку набуло особливої актуальності.

Соціальний захист людей похилого віку – це «сукупність нормативно закріплених гарантій, спрямованих на вирівнювання становища громадян з іншими членами суспільства при настанні старості» [8]; «це комплекс економічних, соціальних і правових гарантій для громадян літнього та старечого віку, що базуються на принципах людинолюбства й милосердя стосовно нужденних членів суспільства з боку держави» [7].

Соціальний захист людей похилого віку включає в себе всі правові та практичні заходи, спрямовані на захист інтересів людей похилого віку. Найважливішим завданням сучасної системи соціального захисту в Україні є підтримання рівня життя пенсіонерів в екстремальних умовах та допомога їм в адаптації до наслідків розвитку ринкової економіки.

Отже, соціальний захист населення є суспільним інститутом, діяльність якого включає багато різноманітних форм соціально-економічних відносин, пов'язаних із захистом людей від різноманітних недоліків ринкових відносин, різноманітних ризиків і гарантій добробуту.

Основні потреби людей похилого віку повинні бути гарантовані: надійне житло, достатнє харчування, сприятливе життєве середовище і умови, що дозволяють використовувати залишки працездатності, людське спілкування і турбота, охорона здоров'я, медична і соціальна допомога і гідне поховання після смерті.

На конституційному рівні задекларовано право громадян України на соціальний захист. Так, відповідно до положень ст. 46 Конституції України, «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [3].

Держава гарантує кожному громадянину похилого віку належний рівень життя, задоволення різноманітних життєвих потреб, подання різних видів допомоги шляхом:

- «реалізації права на працю відповідно до професійної підготовки, трудових навичок і з урахуванням стану здоров'я;
- забезпечення пенсіями і допомогою;
- надання житла;
- створення умов для підтримання здоров'я і активного довголіття відповідно до сучасних досягнень науки;
- забезпечення реалізації права на соціальні послуги, створення мережі установ та закладів, що надають соціальні послуги, забезпечення зміцнення і розвитку їх матеріально-технічної бази» [5].

Громадяни похилого віку нарівні з іншими громадянами мають право на допомогу:

- «у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю в період роботи та необхідністю санаторно-курортного лікування;
- у період професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації;
- на інші види допомоги, передбачені законодавством» [5].

Основними проблемами пенсійної системи України на сучасному етапі є:

- співвідношення населення працездатного та пенсійного віку стрімко погіршується через падіння рівня народжуваності та зростання еміграції. Сьогодні Україна належить до країн зі старіючим населенням, що накладає фінансовий тягар на працездатне населення, яке зобов'язане автоматично сплачувати внески до пенсійних фондів. Згідно з поточними прогнозами, до 2025 року в Україні на одного працюючого припадатиме один пенсіонер. Пенсійна реформа 2011 року значно підвищила пенсійний вік, але це не відповідає низькій очікуваній тривалості життя;

- пенсійні фонди постійно мають дефіцит, оскільки їхні бюджети незбалансовані і фінансуються з державного бюджету України, який постійно недофінансовується;

- низький рівень пенсій. Хоча державний бюджет щороку поступово збільшував мінімальну пенсію, це не встигало за швидким зростанням цін, а це означає, що значна частина населення незадоволена своїми пенсіями;

- за останні кілька років було реформовано пенсійну систему, вжито заходів для збалансування бюджету Пенсійного фонду України, підвищено та виплачено пенсії;

- нерозвиненість недержавного пенсійного забезпечення. Перший у світі недержавний пенсійний фонд було створено понад 100 років тому, але в Україні він з'явився лише у 2004 році.

- економічна нестабільність, військові події та інші фактори призвели до скорочення кількості платників внесків, що збільшило дефіцит фонду та ускладнило виплату пенсій;

- значний брак обізнаності населення щодо пенсійного забезпечення [6].

Офіційно українська пенсійна система складається з трьох рівнів.

1-й рівень: солідарна система. Всі працюючі люди фінансують пенсії нинішніх пенсіонерів, сплачуючи єдиний внесок на соціальне страхування. Пенсійні кошти на індивідуальних рахунках не накопичуються. Учасник 1-го рівня – Пенсійний фонд України. Резерви складаються з: єдиного соціального внеску (22 %), внесків до Пенсійного фонду та дотацій з державного бюджету.

2-й рівень: обов'язкове фінансування. На додаток до єдиного соціального внеску, із заробітної плати перераховуються кошти на обов'язковий недержавний пенсійний рахунок працівника в одному з недержавних пенсійних фондів (НПФ). Ці кошти призначені виключно для майбутніх пенсійних виплат власника рахунку. Заощаджена сума збільшується за рахунок інвестиційного доходу. Учасники рівня – НПФ/резервні фонди. Заощадження складаються з обов'язкових пенсійних внесків (2-7 % від заробітної плати) та інвестиційного доходу.

3-й рівень: добровільні заощадження. Громадяни та/або їхні роботодавці добровільно сплачують внески на особистий пенсійний рахунок у НПФ. Кошти учасника, якому належить рахунок, збільшуються за рахунок інвестиційного доходу, з якого учасник отримуватиме пенсію в майбутньому. Той самий рівень членства – НПФ. Заощадження здійснюються за рахунок індивідуальних та інституційних внесків та інвестиційного доходу [1].

Наразі в Україні діє солідарна пенсійна система, де всі працівники сплачують внески на свою пенсію і не роблять заощаджень. У накопичувальній системі роботодавці перераховують кошти із заробітної плати працівника на його особистий пенсійний рахунок або громадяни добровільно роблять внески на особистий пенсійний рахунок в НПФ. Інвестиційний дохід збільшує фонд учасника. Джерелами пенсійних виплат є обов'язкові пенсійні внески (2-7 % від заробітної плати) та інвестиційний дохід (1-й рівень), а також внески фізичних осіб та/або підприємств й інвестиційний дохід (1-й рівень). Наразі в Україні діють лише 1-й та 3-й рівні.

Для більшості людей похилого віку пенсія є єдиним джерелом доходу. Однак одержувачі невеликих пенсій потребують додаткового соціального захисту.

Тому Україні варто вивчити досвід інших країн при запровадженні НПФ, щоб уникнути повторення помилок інших країн та впровадити найкращі міжнародні практики [4].

Запровадження недержавного пенсійного забезпечення в Україні є важливим кроком у реформуванні пенсійної системи та забезпеченні стабільності й ефективності системи соціального захисту.

Зростання бідності серед пенсіонерів та загострення соціальних проблем, спричинених війною, підкреслюють необхідність проведення пенсійної реформи для покращення соціального забезпечення. Одним із можливих рішень є запровадження накопичувальної пенсійної системи як другого рівня пенсійної системи. Основними напрямками вдосконалення пенсійної системи після війни є третій рівень: боротьба з тіньовою економікою та корупцією, зниження рівня безробіття та підвищення заробітної плати. Інформування громадськості про обов'язкове пенсійне забезпечення та його переваги також є важливим для

ефективності системи. Основні цілі пенсійної реформи в Україні включають «підвищення рівня життя пенсіонерів, забезпечення зв'язку між розміром пенсії та доходом і стажем роботи, фінансову стабільність системи, заохочення до заощаджень й покращення адміністративного управління» [2].

Однак при реформуванні пенсійної системи важливо враховувати й інші аспекти, такі як підвищення ефективності управління державними пенсійними фондами, забезпечення адекватних пенсійних виплат та соціального захисту всіх верств населення з урахуванням особливостей та потреб різних груп.

Впровадження ефективних заходів для забезпечення стабільності та підвищення рівня пенсійного накопичення є важливим кроком на шляху до покращення соціального становища населення України.

Джерела та література

1. Бурденюк С. В. Перспективи розвитку накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. Інноваційна економіка. 2020. № 5-6. С. 143-147. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/639>
2. Жихарєва В. В., Паршикова М. В., Хромих Т. В. Методичний підхід до прогнозування реальної дохідності інвестицій у недержавні пенсійні фонди. Економіка та суспільство. 2021. № 31. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/665><https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/665>
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Піщуліна О., Коваль О., Бурлай Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. Центр Разумкова, 2017. 456 с.
5. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : Закон України від від 16.12.1993 № 3721-XII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t372100>
6. Сокурєнко О. А. Організаційно-правові засади та проблеми реалізації пенсійної реформи. Наукові записки. Серія: Право. 2023. № 14. С. 243-246. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/298>
7. Соціальний захист людей похилого віку в Україні. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/39125/mod_folder/
8. Соціальний захист людей похилого віку в Україні. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php?id>